

Emphasis is put on the use of the styling elements in novel, which are represented by special chronicle beginnings, which are typical for the Cossack chronicles, and by various plug-genres that keep their genre and linguistic originality. These include historical documents (officials' letters and their fragments). Using the styling elements is motivated by the authors of this article as a writer's desire to synthesize creatively documentary basis and fiction. «Alien Language» thus serves as the indicator of «old flavor» and identifies the competence of the author as an expert of historical facts and possibilities of their modern interpretation.

Studying the era of Hetman Mazepa, the authors of the article point to the debate in the contents of the novel, where there is put the author's artistic and folklore reception of image of the national leader Paly. The author presents Paly as a victim, and Mazepa – as a national hero. Through the modeling of historical features of the period of Hetman Mazepa and the state processes, which mostly reveal his national character, the distinct Leonid Poltava's worldview is determined. It allowed him to create a historically accurate fiction version of Ivan Mazepa's Hetman work, to determine his dominant qualities - intelligence, patriotism, spiritual aristocracy, to emphasize the special historic mission of the statesman - to be a leader and impersonation of the state idea.

Analysis of the historical novel will complement a holistic picture of the research perception of L. Poltava's heritage and will determine new boundaries in the historical and literary discourse of Ukrainian depictions of Mazepa.

Key words: *historical novel, stylization, literary discourse, fiction, story lines.*

УДК82.09(477.62=14)(045)

Ю. Б. Кутна

КОРПУС ТВОРІВ РУМЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ФОЛЬКЛОРУ

У статті зроблено огляд опублікованих творів румейської літератури та фольклору, проаналізовано особливості розвитку румейської літератури за періодами, різні способи письмової фіксації румейської мови; розглянуто жанровий склад румейської літератури та фольклору. Автор привертає увагу до проблеми життєздатності румейської літератури та фольклору в майбутньому.

Ключові слова: *румейська література, румейський фольклор, румейський діалект новогрецької мови/румейська мова, корпус творів, періодизація, жанр.*

Румейська література – це література греків-румеїв України, написана румейським діалектом новогрецької мови (за іншими мовознавцями – румейською мовою). Формування та розвиток румейської літератури відбулися впродовж короткого періоду другої половини ХІХ – початку ХХІ століття. Вона тісно пов'язана з румейською фольклорною традицією, що ввібрала в себе ознаки тих культур, з якими греки-румеї контактували спочатку в Криму (кримсько-татарська), а після переселення 1778 року – в Приазов'ї (українська, російська). **Мета** даної розвідки – окреслити корпус опублікованих творів румейської літератури та фольклору. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: аналіз цього корпусу на предмет періодизації та жанрового складу, а також огляд останніх публікацій творів румейських літераторів.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю осмислення основних тенденцій розвитку літературної та фольклорної творчості малої етнічної групи, що має менш ніж сторічну писемну традицію й має протистояти тенденціям згасання проявів національного на тлі уніфікаційних тенденцій глобалізації.

Останнім часом з'являлися поодинокі дослідження, в яких частково висвітлювалася історія розвитку румейської літератури та фольклору, але в цих роботах йшлося або про окремі її періоди, або про окремі жанри. Отже, зробивши огляд наразі опублікованих творів румейської літератури та фольклору, їхнього жанрового складу, ми окреслимо загальні тенденції розвитку румейської словесності, а також зробимо певний внесок у розв'язання питання про особливості розвитку літератури малих народів у новий час.

У монографії К. Балабанова та С. Пахоменка розглянуто літературну творчість греків Приазов'я періоду другої половини ХХ – перших п'яти років ХХІ століття у світлі основних тенденцій національно-культурного та громадського життя зазначеної спільноти [1]. В дослідженні К. Сардаряна висвітлено особливості поетичної творчості греків Донецького Приазов'я в контексті української літератури ХХ століття. Ю. Кутна проаналізувала жанр румейської казки щодо її походження та зв'язків із загальногрецькою казковою традицією [6], а також висвітлила особливості румейської перекладної літератури [7]. Цінним бібліографічним джерелом є праця С. Калоєрова, в якій, зокрема, містяться відомості про рідкісні видання творів румейської літератури [3].

На наш погляд, у румейській літературі можна виділити такі періоди:

- 1) друга половина ХІХ століття – 20-ті роки ХХ століття;
- 2) 30-ті роки ХХ століття (до 1937 року);
- 3) 60-ті – 80-ті роки ХХ століття;
- 4) Кінець 80-х років ХХ століття – дотепер.

Перший період є етапом формування румейської літератури, він представлений переважно творчістю народних румейських рапсодів, які були популярні в кінці ХІХ – на початку ХХ століття – Леонтія Хонагбея, Дем'яна Богадиці, а також поетів Христофора Папуша, Василя Шанона, Фросі Зурнаджі та Ілсівет Хараман. Їхні твори передавалися переважно в усно-пісенній формі, оскільки румеї втратили свою писемність ще за кримських часів, до переселення в Приазов'я. За таких умов неоціненним є внесок у справу збереження та популяризації усної літератури румейських греків Кассандри Костан [4; 5]. Дослідниця частково опублікувала твори народних румейських рапсодів після мовних реформ 1926–1928 рр., коли в межах політики коренізації національних меншин України грекам-румем Приазов'я було запропоновано використовувати спрощене фонетичне письмо на основі грецької абетки.

Не маючи писемності до другої половини 20-х років ХХ століття, греки Приазов'я виявляли свої таланти у фольклорі, що є виключно цінним для пізнання їхніх світоглядних настанов, історії, психології тощо. Перші дослідники румейського фольклору К. Костан, а пізніше Т. Чернишова та Е. Хаджинов були його збирачами, вони публікували свої наукові розвідки, наводячи фольклорні твори як ілюстрації до теоретичних положень. Окремі пісні та казки з'являлися на шпальтах грецької газети «Коллехтивістис» та альманахів «Флогомінітресспитес» та «Неотіта», що виходили в 1930-х роках в м. Маріуполі.

Другий період розвитку румейської літератури пов'язаний з ім'ям Георгія Костоправа, який вважається засновником румейської радянської літератури, та представників літературної групи, яку він очолював. Г. Костоправ походить з

румейського селища Мала Янісоль, робить перші кроки в поезії, послуговуючись російською мовою, а рідною румейською починає писати з 1931 року. За життя поета виходить лише три збірки його віршів. «Та прота вімата» (1933) – перша костоправівська збірка і перша збірка віршів румейською (грецькою) мовою. Друга книжка автора – поема «Леонтій Хонагбей» (1934), третя й остання – поетична збірка «Калімера, зісімо!». Окремі твори Г. Костоправа румейською регулярно з'являються на сторінках маріупольських грецьких газет та альманахів у період 1933–1937 рр. Більшість поезій Г. Костоправа румейською увійшла до збірки, що її підготувало Володарське районне товариство греків до 110-річчя від дня народження видатного земляка (2012). Слід зазначити також, що Г. Костоправ перекладав румейською твори класиків української та російської літератури, розширюючи виражальні можливості рідної мови.

Відомо, що до літературної групи Г. Костоправа входило спочатку дев'ять осіб, а в 1937 році їх було вже більше тридцяти. Молоді поети писали свої твори, переважно поетичні, малоянісольською або сартанською говіркою румейського діалекту й публікувалися на літературних сторінках зазначеної вище газети та альманахів маріупольських греків, а також у дитячому журналі «Піонерос». На жаль, друкована преса тих років майже не збереглася до нашого часу, тому наразі маємо окремі зразки творчості таких поетів цього періоду, як Василь Галла, Олександр Діамантопуло та Данило Теленчі, які виконали переклад на румейську вибраних творів О. С. Пушкіна, що вийшли окремою збіркою перекладів творів російського класика, на новогрецьку та румейську (1937). Наприкінці 1930-х років Г. Костоправа та більшість членів його літературного гуртка було репресовано, і румейський літературний процес перервався.

Третій період румейської літератури розпочинається після реабілітації Г. Костоправа в 1962 році, після чого його твори знов публікуються окремими збірками, але лише в перекладах російською (1963), а згодом і українською мовою (1969). В середовищі грецької інтелігенції пробуджується національна свідомість, румейські літератори звертаються до оригінальних творів Г. Костоправа та знаходять у них натхнення для власної поетичної творчості. Оскільки офіційна радянська політика цього часу не передбачала особливих проявів національно-культурної самобутності з боку творчої інтелігенції, про популяризацію літератури румейською мовою на державному рівні не йшлося, натомість румейські літератори готувати самвидавівські збірки, яких у період з 1964 до 1986 вийшло дванадцять. Першим офіційно виданим зразком румейської літератури цього періоду стала поетична збірка «Ленін живе» (1973), до якої увійшли вірші реабілітованого Г. Костоправа, а також поетів нового часу: Г. Данченка, Л. Кір'якова та А. Шапурми з паралельними перекладами українською мовою відомих поетів: М. Бажана, І. Драча, Д. Демерджі, В. Коротича, Є. Летюка, М. Сингаївського та В. Сосюри. Але на той час публікація такої збірки була скоріш виключенням і стала можливою лише завдяки особистим клопотанням видатного елініста Андрія Білецького [1, с. 41]. Починаючи з цієї збірки, румейські літератори користуються кириличною абеткою. У статті, присвяченій проблемі мови й писемності грецьких діалектів південно-східної частини України, професор А. Білецький запропонував фонологічний алфавіт на основі російської й української графік з додаванням двох грецьких літер $\Delta\delta$ та $\Theta\theta$. Проте цей алфавіт було видозмінено, і в більшості сучасної румейської друкованої літератури замість грецьких літер використовуються відповідно буквсполучення *дь* та *ть*, а графіка переважно російська, без використання українських літер.

Прийняття до лав членів Спілки письменників УРСР румейських поетів Антона Шапурми (1970) та Леонтія Кір'якова (1978) зробило можливим публікацію їхніх

творів, але знов таки, в російських чи українських перекладах. Обидва поети належали до когорти Г. Костоправа й у зазначений період уже мали тривалий досвід літературної творчості й вагомий творчий доробок, який дозволив їм згрупувати навколо себе молодих літераторів, твори яких побачили світ уже в кінці 80-х на початку 90-х років. За умов «легального підпілля» [1, с. 42] вони не мають особливого простору для створення власного творчого методу. В цьому контексті стає зрозумілою активна перекладацька діяльність румейських поетів, що спрямована передусім на збереження та розвиток румейського діалекту новогрецької мови, збагачення ресурсів рідної мови та розвиток її художньо-зображальних можливостей [7, с. 91]. Показово, що десять з дванадцяти рукописних збірок румейської поезії цього періоду складаються з перекладів творів класиків української, російської, грузинської літератури тощо.

Четвертий період в історії румейської літератури пов'язаний з процесами лібералізації суспільно-політичного життя радянської України, що їх принесла перебудова. Першим румейським поетом, якому пощастило видати персональну збірку поетичних творів рідною мовою був Антон Шапурма. Книжка «Кардьяко-м ту Приазовье» («Рідне моє Приазов'я») побачила світ 1986 року, в ній подано попереднє слово А. Білецького, який зазначає, що публікація творів А. Шапурми мовою оригіналу має велике значення для розвитку культури румейської народності на Україні [2, с. 11]. У наступному році виходить виконаний Леонтієм Кір'яковим румейський переклад «Слова про Ігорів похід» – «Лого пас ту Ігор ту стратыю». У 1988 році румейською видано одразу кілька книжок: авторська збірка Л. Кір'якова «Амфора» та впорядкований Л. Кір'яковим перший випуск альманаху «Пирнэшу астру» («Ранкова зірка»). До 2002 року вийшло п'ять випусків альманаху, в яких публікуються зразки фольклорних творів, поезія представників покоління Г. Костоправа, оригінальна творчість нових авторів – Василя Бахтаріса, Доната Патрічі, Дмитра Пенеза, Федора Шебанця, Дмитра Папуша, Григорія Меотіса, Сергія Бикова, Анатолія Нейфельда, Миколи Хороша, Георгія Левченка, Наталі Харакоз та інших, а також румейські переклади. Автор передмови до другого випуску альманаху «Пирнэшу астру», голова Всесоюзного товариства радянських греків, народний депутат СРСР, професор Гавриїл Попов зазначає таке: «Сьогодні ми дбаємо про розквіт національного не для утвердження себе на основі відділення та відособлення, а як спосіб відродити і зберегти щось дуже цінне і для себе, і для всіх» [8, с. 8]. Традиції видання літературного альманаху продовжено в антології художньої літератури греків Приазов'я «Кардьяко логу» («Рідне слово») (2005), до якої ввійшло багато оригінальних творів румейських літераторів. Цікаво також, що всі згадані вище колективні збірки містять також творчість урумських літераторів, і хоча урумська мова неспоріднена з румейською, представники красноного письменства від обох етнічних груп маріупольських греків представляють свою творчість єдиним масивом, об'єднану єдиною національною свідомістю її творців і соціокультурними умовами за яких вона створювалася.

Отже, з кінця 1980-х років починається активізація літературного процесу в середовищі румейських літераторів. У цей період вийшло багато збірок з оригінальними творами румейською мовою. Серед них багатий літературний доробок Л. Кір'якова, що включає, крім зазначених вище, такі збірки: «Арїон» («Найкращий») (1992), «Ас ато марея ас та трия ялус» («За три моря») (1993) та двотомник «Калусин» («Доброта») (1997). Вже після смерті А. Шапурми видано збірку його творів «Го палы ирта ст' Сартана» («Я знов прийшов до Сартани») (2006). Д. Патріча опублікував збірки «Азмоньта стратеис» («Незабутні місця») (1992), «Ан иревс хаханьст, ан иревс клапси» («Хоч смійся, хоч плач») (1994), «Дькомту астру» («Моя зірка») (1997), «Пииты ту графи» («Доля поета») (2001). З-під пера В. Бахтаріса вийшли книжки

«Пигадь» («Джерело») (1991) та «Зиси, Бугас!» («Живи, Бугас!») (1997). Д. Папуш – автор збірок «Кардьяко-м уджах» («Рідне вогнище») (1993), «Чир па тун пату» («Слід на землі») (2008); Ф. Шебаніц – «С ксерс та ризис така-с» («Знай своє коріння») (1994) та «Клыюмену утэя» («Плакуча верба») (2001); Г. Левченко – «Σ' δικόμ' τουγκόσμου» («Моєму народові») (2008), «Аспру караві» («Білий корабель») (2009); Г. Меотіс – «Хриси му Меотидья» («Моя золота Меотида») (1996), «Тримонтан» (2001); М. Хорош – «Ялита» («Ялта») (1998); Д. Пенез – «Калка» (1997); Г. Патріча – «О михио» («Заповітне») (1994). А. Балджі опублікував румейською повість «Пикрозарзалудь» («Гіркий абрикос») (1994). До 110-річчя від дня народження Г. Костоправа вийшла збірка творів засновника румейської літератури (2012). Усі зазначені книжки видано з використанням кириличного письма, крім однієї збірки Г. Левченка, в якій він експериментує з грецьким шрифтом.

Серед виданої перекладної румейської літератури цього періоду слід відзначити колективну збірку «Кобзар» (1993) та збірку перекладів Л. Кір'якова «Паныч, нду иксириты сис...» («Якби ви знали, паничі...») (1994).

Як будь-яка молодописемна література, румейська представлена переважно поезією. Аналізуючи жанровий склад оригінальних поетичних творів румейських літераторів та оминаючи увагою твори, присвячені уславленню партії, її керманічів тощо, зазначаємо доволі широке розмаїття: це ліричні твори (переважна більшість поетів), поеми (Л. Кір'яков, А. Шапурма, Д. Пенез), балади (Л. Кір'яков), гуморески та бувальщини (Д. Патріча, Л. Кір'яков, Ф. Шебаніц), частівки (Л. Хонагбей, Д. Богадиця, Г. Костоправ), тости (А. Шапурма), епіграми (Л. Хонагбей), авторські казки (Г. Костоправ, Л. Кір'яков, А. Шапурма, О. Ксенофонта-Петренко), філософська поезія (В. Бахтаріс, Г. Меотіс, Г. Левченко). Румейська проза представлена поодинокими спробами освоєння жанрів оповідання (Л. Кір'яков, Н. Харакоз, Д. Папуш, Г. Меотіс, А. Нейфельд), повісті (А. Балджі), новели (Н. Харакоз), замальовки (Н. Харакоз). Найменше представлена румейська драма (Г. Костоправ, Л. Кір'яков).

Останній період позначений також виходом у світ варіантів друкованих фольклорних творів. Крім альманаху, що містив зразки румейського фольклору в кожному випуску, окремими виданнями виходять румейські народні пісні: «Козмуку пигадь» (1994); казки: «Казки греків Приазов'я» (1993) та «Греческие сказки села Большая Каракуба» (2004); паремії: «Эна шияльда маргаритариа» («Тисяча перлин») (1993). До збірки «Малятам-дошкільнятам» (1996) включено народні пісні, казки, лічилки та загадки. А видана в Греції грецькою абеткою збірка «Та Мариουπολίτικα: τραγούδια, παραμύθια και χοροί των Ελλήνων της Αζοφικής» (1999) містить румейські народні пісні та казки. Укладачі зазначених збірок – Л. Кіряков, Д. Патріча, Р. Харабадот та О. Ашла проявили себе як справжні подвижники. Втім, попри позитивні зрушення в справі публікації фольклорної спадщини греків-румеїв, слід констатувати, що більша частина зібраних фольклористами-аматорами записів румейської народнопоетичної творчості лишається невиданою.

Отже, бачимо, що за трохи менший ніж столітній час існування писемної румейської літератури можна виділити два періоди її активного розвитку: 1930-ті роки та 1990-ті – перше десятиліття XXI століття. Попри низку об'єктивних перешкод, таких як діалектна роздрібненість румейської мови, порушення тяглості поколінь румейських письменників внаслідок сталінських репресій, відсутність єдиної думки щодо способу фіксації румейської писемності тощо ця література дотепер демонструвала помітний поступ. Проте життєздатність румейської літератури у новітній час залишається під сумнівом через постійне зменшення кількості носіїв грецької (румейської) мови в

Україні та процеси, що свідчать про занепад самої мови. За цих умов надзвичайно важливою вбачається справа популяризації румейської літератури та фольклору серед приазовських греків-румеїв.

До перспектив подальших розвідок у напрямку дослідження румейської літератури слід віднести вивчення творчості окремих її представників, яку ще не було висвітлено, а також аналіз еволюції засобів художньої виразності в творах румейських літераторів різних часів.

Список використаної літератури

1. Балабанов К. В. Національно-культурне та громадське життя греків України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття / К. В. Балабанов, С. П. Пахоменко. – Маріуполь, 2006. – 260 с.

2. Білецький А. О. Переднє слово / А. О. Білецький // Кардьяколого. Анадылин лафа. Слово рідне: антологія художньої літератури греків Приазов'я: поезія та проза. – Донецьк: Донбас, 2005. – С. 5–11.

3. Калоеров С. Греки Приазовья : Аннотир. библиогр. указ. / С. Калоеров ; Донец. гос.ун-т, Донец. гос. обл. универс. науч. б-ка им. Н. К. Крупской, Приазов. эллинист. центр. – Донецк, 1997. – 196 с.

4. Костан К. З літературної творчості маріупольських греків / К. Костан // Східний світ. – 1928. – № 3–4. – С. 229–247.

5. Костан К. З літератури Маріупольських греків / Зібрав й перекл. К. Костан. – Харків : Рух, 1932. – 165 с.

6. Кутна Ю.Б. Наративні та стилістичні структури в казках греків Приазов'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.14 / Ю.Б. Кутна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 20 с.

7. Кутна Ю. Б. Перекладна румейська література / Ю. Б. Кутна // Літературознавчі студії / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 39, ч. 2. – С. 86–91.

8. Попов Г. Місце в спільному домі / Г. Попов // Пирнешу астру : стихя, пиимата, дъиигмата, хурато, паримия, айнигмата / схиматыстыс Л. Н. Кирьяковс. – Донецк : Донбас, 1989. – С. 6–7.

9. Сардарян К. Г. Поетична творчість греків донецького Приазов'я в контексті української літератури ХХ століття: Монографія / К. Г. Сардарян. – Донецьк : Ноулідж, 2012. – 219 с.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2014

Y. B. Kutna

THE CORPUS OF WORKS OF RUMAIIC LITERATURE AND FOLKLORE

The article highlights published works of Rumiic literature whose written tradition only extends back about 100 years, as well as published works of Rumiic folklore. The author distinguishes four periods of Rumiic literature and describes publishing activities of Rumiic writers during each period. The author also dwells upon such issues as different ways of the recording Rumiic Greek dialect implemented during different periods, general sociocultural and political background that shaped Rumiic literature process, generic variety of Rumiic literature. The analyses of the processes of Rumiic literature genesis and development allows the author to point out its brightest periods: the first one is the 1930s and the second one is the period from the late 1980s to the first decade of the 21 century with the

publishing activity to reach its peak in the 1990s. Thus, the richest literary heritage we have in Rumiic is by such writers as G. Kostoprav, A. Shapurma, L. Kyrjakov, D. Patrycha, D. Papush, T. Shebanits, V. Bakxtaris, G. Meotisand G. Levchenko. The author also emphasizes the role of linguists and literary critics K. Kostas, T. Tchernishova and E. Khadzhinov, who collected Rumiic folklore, as well as Rumiic poets and enthusiasts L. Kyrjakov, O. Xenofontova-Petrenko and D. Patrycha in popularization of the folklore.

The author draws the conclusion that despite unfavorable conditions Rumiic written literature has made progress within less than hundred years of its existence and expresses concerns for its continuity in the circumstances of the decrease of Rumiic-speaking population and decline in Rumiic Greek dialect. Special emphasis is placed on the need for the popularization of Rumiic literature and folklore among Rumei Greeks.

Key words: *Rumiic literature, Rumiic folklore, the Rumiic Greek dialect / Rumeika, corpus of works, periodization, genres.*

УДК 81'42:141.311:112.2

М. О. Марченко

ФОРМУВАННЯ ПОЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ПРЕДСТАВНИКАМИ ФОРМАЛЬНОЇ ШКОЛИ ТА СТРУКТУРАЛІЗМУ

У статті розглянуті особливості теоретичної парадигми поезики формальної школи та структуралізму, які вплинули на розвиток сучасної філології, зокрема лінгвопоетики, та описані особливості дослідження поетичного мовлення, проблеми дослідження індивідуальності поетичного мовлення на засадах поетичної теорії формальної школи та структуралізму.

Ключові слова: *поетика, лінгвопоетика, поетичне мовлення, мова, поетична творчість, естетична функція, форма, структура.*

Мета цієї статті – аналіз поетичної теорії представників формальної школи та структуралізму, оскільки саме вони заклали підґрунтя для подальшого формування та становлення лінгвопоетики.

Завданням є описати та визначити основні засади поетичної теорії формальної школи та структуралізму, які вплинули на становлення теоретичної парадигми лінгвопоетики.

Актуальність зазначеної теми зумовлена тим, що представники формальної школи та структуралізму здійснили значний вплив на становлення та розвиток сучасної теоретичної парадигми лінгвопоетики. Взагалі філологічні розвідки другої половини ХХ та початку ХХІ ст. у галузі поезики зосереджуються в основному на мереологічних моделях поетичної теорії попередніх століть [4, с. 3]. Протягом історичного розвитку поезики як галузі філології змінювалися та удосконалювалися методи та підходи у дослідженні поетичного мовлення, формувався термінологічний апарат. Філологи різних поколінь намагалися досягнути в межах філософських та філологічних вчень своєї доби предмет поезики та її місце у парадигмі гуманітарних наук. Поетична теорія першої половини ХХ ст. розвивалась під впливом літератури та мистецтва, художньої свідомості митця та переосмислення людиною дійсності.

Поетична теорія, яка ґрунтувалась на наукових здобутках античної та класичної поезики, була розвинута та удосконалена Р. Бартом, В. В. Виноградовим,